

การสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล

JAKHE PERFORMANCE SKILL TRANSMISSION BY KRU CHIDPONG SONGSERMVORAKUL

ประชากร ศรีสาคร*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาวิธีการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลภาพ เสียง และโน้ตเพลงที่เกิดขึ้นในระหว่างชั่วโมงการเรียนการสอนวิชาเครื่องดีดไทย ซึ่งครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เป็นผู้รับผิดชอบรายวิชา โดยใช้แนวคิดของรองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดโดยประยุกต์เข้ากับหลักปรัชญาการศึกษาแบบคุรุกุล

จากการศึกษาพบว่าครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้พัฒนาทักษะการบรรเลงจะเข้จากประสบการณ์ดนตรีตามอัธยาศัย และได้รับการสืบทอดเพลงเดี่ยวจะเข้ขั้นสูงจากครูระติ วิเศษสุรการ ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล จะพิจารณาผู้รับการสืบทอดโดยดูจาก “มือและใจ” ที่พร้อม โดยแบ่งกลุ่มผู้รับการสืบทอดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) นักดนตรีตามอัธยาศัย 2) นักดนตรีในระบบการศึกษา การสืบทอดนั้นจะสืบทอดตามความสามารถที่มีอยู่ของผู้บรรเลง การสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ของครูชิตพงษ์ ได้แบ่งแบบฝึกหัดทั้งหมด 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การฝึกดีดสายเปล่า 2) การฝึกเดินนิ้วไล่เสียงขึ้นและลง 3) การฝึกดีดไล่เสียงขึ้นและลงเป็นทำนองสั้น ๆ 4) การฝึกดีดท่วงน้อย 5) การฝึกดีดประยุกต์ 6) การฝึกกรอ 7) การฝึกสะบัด 8) ฝึกเพลงจะเข้หางยาว สามชั้น และลาวเสียงเทียนสองชั้น โดยขั้นตอนของแบบฝึกหัดต้องผ่านการประเมินโดยครูชิตพงษ์ เป็นผู้พิจารณา เมื่อผู้รับการสืบทอดมีทักษะการบรรเลงจะเข้ที่ดี ครูชิตพงษ์ จะสืบทอดเพลงฉิ่งมุล่ง ขึ้นเดียว เพื่อเป็นเพลงสำหรับฝึกไล่มือและพัฒนาทักษะการบรรเลงจะเข้ต่อไป

จากการศึกษาผลงานการประพันธ์ทางจะเข้เพลงฉิ่งมุล่ง ขึ้นเดียว ทางครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล พบว่า ผู้ประพันธ์เลือกใช้ทางเสียงเพียงฉบับในการประดิษฐ์ทำนอง พบกลวิธีพิเศษปรากฏเพียงการดีดสะบัด 3 เสียง เท่านั้น ความโดดเด่นในการผูกสำนวนกลอน ปรากฏสำนวน “ท่า-รับ” ในวรรคตอน ปรากฏเส้นของเสียงด้วยการใช้ขีดจำกัดของสายจะเข้ครบทั้ง 3 สาย อีกทั้งมีการแปรทำนองอย่างเป็นระเบียบและสัมพันธ์กันกับทำนองหลักได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งมีการเคลื่อนที่ของเสียงทั้งขึ้นและลงอยู่ระคนไปทั่วเพลง จึงทำให้เหมาะแก่การใช้ไล่มือ

คำสำคัญ: การสืบทอดดนตรีไทย / ทักษะการบรรเลงจะเข้ / คุรุกุล / ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล

Abstract

This research was made to study the Jakhe performance skill transmission by Kru Chidpong Songsermvorakul. The qualitative research has been conducted in Kru Chidpong Songsermvorakul's string instrument class room, by using the participant observation technique, interviewing, videos and sound recording, and notes which were used during teaching period. The concept of Associate Professor Pichit Chaisaree was used as a guide line to analyze this transmission's procedures which will be applied to the Kurukulla's educational philosophy.

The research found the Kru Chidpong Songsermvorakul started his Jakhe performance skill development from leisure music experience and become a successor who received advance Jakhe solo piece form Master Ratee Wisetsurakarn. He accepted his successors by looking at the “Hand and Heart” of each successor. The successors can be divided into 2 groups: 1) leisure purpose and 2) educational purpose. The acknowledgement of each successor depends on his or her own capabilities. Kru Chidpong Songsermvorakul has designed 8 fingering exercise steps to teach his successors: 1) Free hand fingering (Deed Sai Plaw) 2) Way up and down passage of full-range fret fingering (Dern Nuew Lai Seing) 3) Way up and down passage of short melodies fingering 4) Alternating high and low notes (Deed Ting-Noi) 5) Applied melodies passage fingering 6) Elongated strumming (Kro) 7) Triplet technique (Sabad) and 8) Practicing the pieces of “Jorakhe Hang-Yao Sam Chan” and “Lao Seiang Tien Song Chan.” Each successor who passes all exercises will be directly evaluated by Kru Chidpong Songsermvorakul himself. The successor who passes the evaluation will have the abilities to develop their Jakhe skill, started with Ching Mulong Chan-Deao as an advance fingering exercise.

After thoroughly study piece of Ching Mulong Chan-Deao, arranged by Kru Chidpong Songsermvorakul, the research found that Kru Chidpong used only the Phiang-Or Bon scale and special pitch triplet technique (Deed Sabad Sam Siang). The extraordinary literary style, such as “question and answer” melody lines; playing all three Jakhe's string at its highest limitation; the harmoniously designed melody; together with the way up and down of pitches; make this song impressive and suitable for scale fingering practice.

Keywords: Thai Music Transmission / Jakhe Performance Skill / Kurukulla / Chidpong Songsermvorakul

* อาจารย์, สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, prachakon@outlook.com

บทนำ

การสืบทอดเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ แสดงถึงการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของมนุษยชาติในแต่ละชาติภาษาที่แสดงออกมาในรูปแบบของคติความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ไปจนถึงงานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบอุดมคติเป็นบรรทัดฐานเพื่อความสุขสงบเรียบร้อยของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ โดยมีพัฒนาการที่เริ่มต้นจากความเรียบง่ายไปสู่ความสุชุมลุ่มลึกเป็นลำดับ จนวิวัฒนาการเป็นวัฒนธรรมได้คัดสรรแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีและส่งเสริมคุณค่าของมนุษย์ให้เกิดเป็นความดี ความงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงได้รับการปกป้องรักษาในรูปแบบดั้งเดิมให้มีความคาดเคลื่อนเปลี่ยนแปลง น้อยที่สุด เพื่อให้สามารถส่งมอบเป็นมรดกตกทอดแก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

ในวัฒนธรรมของอินเดียโบราณนั้น ได้กล่าวถึงการสืบทอดในการศึกษาเล่าเรียนระบบ “คุรุกุล” เป็นสถานศึกษาที่ครูใช้บ้านหรืออาศรมของตนสั่งสอนศิษย์ และศิษย์จะอาศัยอยู่ที่บ้านครูที่เรียกว่า “คุรุกลาวาส” (คุรุกุล - บ้านครู + อาวาส - อยู่อาศัย) (วิทยา ศักยภินันท์ 2554:7) วิธีการต่าง ๆ ได้ถูกนำมาใช้ในการสอนพระเวท เพื่อความมั่นใจว่า คำสอนแท้ที่เป็นของเดิม จะได้รับการสืบทอดอย่างไม่เปลี่ยนแปลง วิธีสอนจะใช้การท่องจำจากการบอกเล่า (อนุวาท) ของครูเป็นหลักและเรียกการท่องจำนี้ว่า “ปาฐะ” (Walker Vol. II 1983:293 อ้างถึง วิทยา ศักยภินันท์ 2554:9) ในส่วนของมิติวัฒนธรรมไทยนั้น ดนตรีไทยหรือดนตรีประจำชาติ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันดีงาม อีกทั้งยังเป็นเครื่องวัด ความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ดนตรีไทยของเรานั้นได้ มีการพัฒนาถึงในระดับศีกษิต (Classic) เมื่อดนตรีไทยมีรูปแบบอันแสดงเอกลักษณ์ของชาติที่ชัดเจน หากจะอยู่ รอดได้จึงจำเป็นต้องสืบทอด และอนุรักษ์ ดังคำที่ว่า “ศีกษิตอนุรักษ์” (พิชิต ชัยเสรี 2557:3) ซึ่งกลไกใน การสืบทอดในวัฒนธรรมดนตรีไทยมีกระบวนการการสืบทอดที่เด่นชัดอยู่ 2 ประการคือ การพ่ำสอน (Inculcation) และการเลียนแบบ (Imitation) ซึ่งกระบวนการทั้งสองนี้สอดคล้องต้องกันกับหลัก “ปาฐะ” ในระบบคุรุกุล โดยปรากฏโฉมหน้าอยู่ในรูปแบบการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว หรือ “มุขปาฐะ” การสืบทอดดนตรี ไทยเริ่มต้นด้วยการสืบทอดจากบ้าน วัด และวัง เป็นศูนย์กลางของการสืบทอดองค์ความรู้ดนตรีไทยโดยมี “บ้าน” เป็นจุดเริ่มต้นแรกของการสืบทอดดนตรีไทย เนื่องด้วยบ้านถือเป็นต้นกำเนิดของครอบครัวซึ่ง ประกอบด้วยสมาชิก คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติพี่น้องที่เป็นนักดนตรีไทย จึงเป็นเหตุให้ต้องมีการสืบทอดดนตรีไทยให้แก่คนในครอบครัว และสืบทอดกับเป็นรุ่น ๆ เพื่อประกอบอาชีพและอนุรักษ์องค์ ความรู้ของสายสกุล สำหรับบุคคลที่มีใช้สมาชิกภายในครอบครัวนั้น ในอดีตผู้ที่ได้รับการสืบทอดดนตรีไทยนั้น จะต้องมาฝากตัวเป็นศิษย์ให้ถูกต้องตามขนบประเพณี โดยการมาอาศัยอยู่กินหลับนอนในบ้านของครู อีกทั้งยัง ต้องดูแลปรนนิบัติ จนกระทั่งครูเห็นว่าสมควรแก่การรับการสืบทอดองค์ความรู้ดนตรีไทย ครูจึงทำการสืบทอด องค์ความรู้ให้ แต่อย่างไรก็ตามการสืบทอดดนตรีไทยนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากแต่เดิมดนตรีไทย ของเรานั้นมีวัฒนธรรมการถ่ายทอดทั้งจาก “บ้าน - วัด - วัง” และสายสกุลนักดนตรี ในปัจจุบันการสืบทอด องค์ความรู้ทางดนตรีไทยได้เข้ามามีบทบาทในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ในระดับโรงเรียนจนถึง ระดับอุดมศึกษา

ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เป็นศิลปินชาวจังหวัดนครสวรรค์ที่มากไปด้วยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และงานช่าง ทางดุริยางคศาสตร์ ในความสามารถของครูนั้น ครูมีความเชี่ยวชาญทักษะ การบรรเลงจะเข้ได้อย่างดีเลิศ จนเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย ครูได้รับการฝึกฝน และร่ำเรียนโดยตรงจาก

ครูระตี วิเศษสุรการ ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ทางดนตรีจากอาจารย์เจริญใจ สนุทรวาทิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) พุทธศักราช 2530 ปัจจุบันได้ทำการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ให้กับผู้ที่สนใจและเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาเครื่องดีดไทยให้กับสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ โดยยังคงใช้กระบวนการสืบทอดบทเพลงตามขนบโบราณดังที่กล่าวข้างต้น อันมีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการศึกษาตามหลักปรัชญาแบบคุรุกุล

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการสืบทอดองค์ความรู้ทางดุริยางคศาสตร์ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อรวบรวมข้อมูลการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้จากครูสู่ลูกศิษย์ อีกทั้งยังเป็นการรวบรวมชีวประวัติ ผลงานต่าง ๆ พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์ตัวอย่างบทเพลงที่ใช้สำหรับการสืบทอด ได้แก่ เพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์อีกโสดหนึ่ง

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาชีวประวัติ และรวบรวมผลงาน ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล
2. ศึกษาการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล
3. ศึกษาสังคีตลักษณ์ในเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพของ ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช ในการศึกษาวิจัย โดยมุ่งเน้นการศึกษาปรากฏการณ์และระเบียบแบบแผนจากภาคสนาม อีกทั้งใช้แนวคิดการสืบทอดดนตรีไทย ตลอดจนหลักการสังคีตลักษณ์เพลงไทยของรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี โดยผู้วิจัยได้ทำการติดต่อเบื้องต้นกับของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลระดับปฐมภูมิ เพื่อบริการหมายวัน เวลา สถานที่ในการสัมภาษณ์และดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อการวิจัย ร่วมกับการเก็บข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้วจากสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ บทความในวารสาร เอกสารต่าง ๆ สื่อวัสดุโสตทัศนและสื่อวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติและผลงานของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล โดยการสืบค้นแหล่งข้อมูลจากฐานข้อมูลทรัพยากรทางสารบรรณ และระบบสารสนเทศในเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา หรือข้อมูลที่ได้รับคำแนะนำจากครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล และผู้ทรงคุณวุฒิทางดุริยางคศาสตร์ พร้อมทั้งใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมจากบริบทแวดล้อม 2) ข้อมูลจากการศึกษาเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว ซึ่งเรียบเรียงขึ้นสำหรับใช้เป็นเพลงไล่มือที่ใช้ถ่ายทอดเฉพาะทางของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล โดยทำการวิเคราะห์คีตลักษณ์ รูปแบบการดำเนินทำนอง และกลวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะ

ในการนี้ผู้วิจัยมีการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยการเขียนพร้อมกับการบันทึกเสียงในขณะที่มีการสัมภาษณ์ พร้อมถอดข้อมูลเสียงบันทึกเป็นข้อความที่สามารถระบุวัน เวลา ในการสัมภาษณ์ได้ เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงได้ในภายหลัง จากนั้นผู้วิจัยทำการเรียบเรียงข้อมูลตามกระบวนการวิจัย วิเคราะห์ผลงาน และสรุปผลที่ได้จากการศึกษาพร้อมบันทึกข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. การศึกษาชีวประวัติและผลงานครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล

ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2498 ณ ปัจจุบันอายุ 61 ปี เป็นชาวตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เริ่มเข้าศึกษาในวิชาสามัญ ณ โรงเรียนจำลองวิทย จังหวัดนครสวรรค์ และได้เข้ารับการศึกษาระดับชั้นต่าง ๆ ของโรงเรียนทั้งในเขตจังหวัดนครสวรรค์และกรุงเทพมหานครเป็นลำดับ จนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีในภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เริ่มฝึกหัดดนตรีไทยครั้งแรก ณ สโมสรดนตรีไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเรียนขิมสายเป็นเครื่องแรกกับนายประดิษฐ์ ตรีพัฒนาศูวรรณ ซึ่งเป็นรุ่นพี่ของสโมสรดนตรีไทย การเรียนการสอนในสมัยนั้นใช้ระบบสืบทอดกันอย่างรุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยการควบคุมและดูแลจากศาสตราจารย์อุทิศ นาคสวัสดิ์ และศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร โดยได้เริ่มฝึกหัดขิมเป็นเครื่องดนตรีชิ้นแรก สำหรับการเรียนจะยังไม่ได้มีการเรียนหรือได้รับการสืบทอดแต่อย่างใด

เมื่อเข้ามาศึกษาเป็นนิสิตใหม่ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2517 จึงได้เข้าเป็นสมาชิกชมรมดนตรีไทย ได้มีส่วนร่วมในการแสดงละครของคณะสื่อสารมวลชน (คณะนิเทศศาสตร์ในปัจจุบัน) ซึ่งในช่วงหลังเลิกเรียนครูชิตพงษ์จะต้องมาซ้อมละครของทางคณะ จึงทำให้ครูได้มีโอกาสพบครูดนตรีไทยทั้งสองท่าน คือ ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และครูเมธา หมู่เย็น และต่อมาได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ส.จ.ม.) ในวันแรกนั้น ครูชิตพงษ์ได้เริ่มบรรเลงขิมเป็นเครื่องมือแรก โดยได้รับการถ่ายทอดเพลงโหมโรงมหาจุฬาลงกรณ์ จากรุ่นพี่ของชมรมซึ่งมีลักษณะการถ่ายทอดเพลงในลักษณะตัวต่อตัวอย่างโบราณที่ปฏิบัติกันมา และเริ่มฝึกตีเครื่องประกอบจังหวะประเภทฉิ่ง และกลอง เพื่อฝึกทักษะและทำความเข้าใจในเรื่องของจังหวะหน้าทับ นอกจากนั้นครูชิตพงษ์ ได้ฝึกบรรเลงขิม และเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมตามโอกาสต่าง ๆ และภายหลังได้ศึกษาวิธีการสืบทอดสายชั้นพื้นฐานกับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน

ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้เริ่มมีความสนใจเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด คือ จะเข้ เนื่องจากจะเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงไพเราะ และมีเสน่ห์ของเสียงในตัวเอง จึงทำให้ครูชิตพงษ์ เกิดความสนใจในการเรียนรู้การซิมซบองค์ความรู้ทางจะเข้ในช่วงที่เป็นสมาชิกชมรมดนตรีไทย ส.จ.ม. ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้มีการเรียนรู้โดยการฟัง สังเกตการณ์ และได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากรุ่นพี่ ซึ่งประสบการณ์ตรงที่ครูชิตพงษ์ได้รับการถ่ายทอดเป็นทางเพลง ครูแอบ ยุณวนิช ครูทองดี สุจริตกุล และครูนิภา อภัยวงศ์ อันเนื่องจากรุ่นพี่ที่เป็นสมาชิกชมรม ดนตรีไทย ส.จ.ม. ได้เป็นลูกศิษย์สายตรงของครูทั้งสามท่าน

เมื่อเปิดภาคเรียน ปีการศึกษา 2518 ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้มีโอกาสได้พบครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และได้มีการสนทนากับครูสุดจิตต์ว่า “เห็นที่จะต้องเล่นจะเข้” เนื่องจากสมาชิกของชมรมดนตรีไทยสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เป็นผู้บรรเลงจะเข้ในปีนั้นเหลือเพียงนางสาวฉันทนา อยู่ในธรรม แต่เพียงผู้เดียว ด้วยความเมตตาของครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต ที่มีต่อครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล จึงได้เป็นธุระนำครูชิตพงษ์ไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูระตี วิเศษสุรการ เมื่อวันศุกร์ที่ 5 กันยายน 2518 ณ กรมประชาสัมพันธ์ (ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล, บันทึกส่วนบุคคล, 5 กันยายน 2518) เมื่อครูชิตพงษ์ไปถึง ณ เวลานั้นได้พบกับครูเมธา หมู่เย็น ครูระตี วิเศษสุรการ ครูฉนวน จิยะจันทร์ ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต ฯลฯ

เมื่อผมแนะนำตัวเสร็จ ครูระตีกีก็ให้ผมติดให้ฟังหน่อย ครูสุดจิตต์บอกว่า “ให้ติดลาวแพนไปเลย” ผมก็ติดลาวแพน ครูระตีกีบอกว่า “ก็ดีแล้วนี่” พอผมติดลาวแพนจบก็ต่อกด้วยนกเขาชะแมร์ ครูระตีกีก็ปรับให้เป็นบางลูกให้เป็นทางจะเข้ให้มาก ๆ หน่อย จริงแล้วเพลงนกเขาชะแมร์ผมต่อมาจากทางซอของครูเบญจรงค์ ซึ่งก็ดัดแปลงเป็นทางจะเข้ นั่นแหละ แต่ก็เป็นทางจะเข้แบบง่าย ๆ

(ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2559)

การสืบทอดเพลงระหว่างครูระตีกี วิเศษสุรการ กับครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เป็นการสืบทอดอย่างอุปถัมภ์ และได้ดำเนินการฝึกฝนทักษะการบรรเลงจะเข้ และสืบทอดกันเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง โดยการสืบทอดของครูชิตพงษ์ มี 2 ลักษณะ คือ การรับการสืบทอดโดยตรงจากตัวครูสู่ตัวลูกศิษย์ และการรับการสืบทอดโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ หากครูกำลังถ่ายทอดเพลงให้กับลูกศิษย์คนหนึ่งครูระตีกีก็จะเปิดโอกาสให้ครูชิตพงษ์ เข้ามาดูและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมภายในสถานที่นั้น

เมื่อครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูชิตพงษ์ กลับมายังบ้านเกิดที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ แต่ครูชิตพงษ์ก็ยังไปดูแลและเยี่ยมเยียนครูระตีกีอยู่เป็นประจำ และยังได้รับความรู้เพิ่มเติมตลอดจนได้รับการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวสูงสุดจากครูระตีกีในช่วงหลังเรียนจบในระดับปริญญาตรี

ในช่วงที่เรียนเพลงที่จะต่อก็คือเพลงที่จะต้องไปเล่นงานดนตรีไทยอุดมศึกษาที่จ.เชียงใหม่ เพลงเดี่ยวก็เริ่มต่อตั้งแต่ปลายปี 2518 หลังจากงานที่เชียงใหม่แล้ว ยกเว้นแขกมอญ กราวใน เพลงเดี่ยวอื่น ๆ ต่อจากครูในช่วงที่ยังเป็นนิสิตอยู่

มีอยู่วันหนึ่งผมก็ถามครูว่า “ผมจะเล่นเพลงเดี่ยวได้หรือยัง” ครูระตีกีบอกว่า “ได้แล้ว สบายมาก แล้วจะต่อเดี่ยวอะไรดีละ” แล้วครูก็เดี่ยวลาวแพนให้ฟังจนจบ บอกว่าเป็นของครูซุ่ม แต่จินซิมใหญ่ก็ดีนะ แล้วก็เดี่ยวให้ฟังจนจบเพลง บอกว่าเป็นของครูแสวง แต่มูล่งก็ดีนะ จะได้เอาไวไล่มือ เป็นของครูจ่าง แล้วครูก็นั่งเดี่ยวมูล่ง ให้ฟังจนจบ แต่ที่ครูหวงที่สุดคือแขกมอญ กับกราวใน ครูจ่างสั่งไว้ว่า ไม่ให้ต่อให้ใคร ไม่ให้อัด แล้วครูก็เดี่ยวแขกมอญให้ฟังจนจบเพลง จากนั้นครูก็เดี่ยวกราวในให้ฟังประมาณครึ่งเพลง แล้วครูก็หยุดเพราะเกิดอาการหมดแรง แล้วบอกว่า กราวในทางนี้เป็นของครูจ่าง ทางนี้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด แล้วครูก็ถามว่า “แม่จะเอาเดี่ยวอะไรละ” ในตอนนั้นยังเป็นลูกศิษย์เพียงไม่กี่ปี ผมก็เลยบอกครูว่า “เพลงลาวแพนครับ”

(ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล, สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2559)

ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้รับการต่อเพลงฉิ่งมูล่ง ชั้นเดียว เป็นเพลงสำหรับไล่มือ และเพลงเดี่ยวต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเดี่ยวในระดับพื้นฐานในอัตราสองชั้น เช่น ลาวแพน จินซิมใหญ่ เพลงเดี่ยวอัตราสามชั้น เช่น สุดสงวน สุรินทราหู สารถิ สำหรับการได้รับการสืบทอดเพลงเดี่ยวที่มาจากเพลงหน้าพาทย์ คือ เดี่ยวกราวใน และเพลงเดี่ยวที่ครูระตีกีถือว่าเป็นเพลงสำคัญที่สุดของการเดี่ยวจะเข้ คือ เพลงแขกมอญ สามชั้น ทั้ง 2 เพลงนี้ถือได้ว่าเป็นเพลงเดี่ยวที่ต้องใช้ทักษะฝีมือเป็นอย่างมากในการบรรเลง และเป็นเพลงมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก แต่จะเห็นได้ว่าครูระตีกีได้ให้ความสำคัญกับเพลงฉิ่งมูล่ง ชั้นเดียวในระดับที่ไม่น้อยไปกว่าเพลงสำคัญอื่น ๆ

วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย -31- ปีที่ 3, ฉบับที่ 2, หน้า 27-39

ภาพที่ 1 ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ขณะบรรเลงจะเข้
ที่มา: ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล, 4 กรกฎาคม 2559

จากการศึกษาพบว่าครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้พัฒนาคุณสมบัติในความเป็นเลิศทางทักษะการบรรเลงจะเข้ และองค์ความรู้ทางดุริยางค์ไทยโดยเริ่มต้นจากระดับประสบการณ์ของผู้เรียนตามอริยาไยก่อนที่จะเข้ารับการศึกษามกรอบแนวคิดการสืบทอดทักษะซึ่งได้รับโดยตรงจากครุระติ วิเศษสุรการ และจากการศึกษากระบวนการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ กรณีศึกษาครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ในด้านผู้สืบทอดสามารถสรุปได้ออกเป็น 4 ด้านคือ 1) โอกาสในการเรียนและหล่อหลอมอตัลัษณ์ 2) ประสบการณ์การหล่อหลอมความเป็นนักดนตรี และการพัฒนาทักษะการบรรเลงจะเข้ 3) การเข้าร่วมประสบการณ์ทางดนตรีในฐานะเป็นนักดนตรีของชมรมดนตรีไทย และ 4) การศึกษากลวิธีการบรรเลงและเดี่ยวจะเข้จากศิลปินต้นแบบ คือ ครุระติ วิเศษสุรการ

แผนภาพที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านผู้สืบทอด

2. การศึกษาการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล

ในด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้รับสืบทอด ผู้ที่ได้รับการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้จาก ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) นักดนตรีไทยในระบบการศึกษา ได้แก่ ผู้ที่กำลังศึกษา หรือสำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาดนตรี หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 2) นักดนตรีไทยตามอัธยาศัย คือ ผู้ที่เรียน ดนตรีไทยตามระดับความพึงพอใจ หรือตามเป้าประสงค์เฉพาะบุคคล รวมเป็นจำนวนทั้งหมด 5 คน ได้แก่ 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิทักษ์ สอนโย 2) อาจารย์ ดร.นันทิ์ เชียงชนะนา 3) นายประพจน์ ดิษฐเจริญ 4) นางสาว จุฑาทิพย์ เงินบำรุง 5) นายเชมฉัตรพงศ์ เพ็ชรคง

กลุ่มผู้รับการสืบทอด	ชื่อ - สกุล	อาชีพ	หน่วยงาน
นักดนตรีไทย ในระบบการศึกษา	1) ผศ.พิทักษ์ สอนโย	อาจารย์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	2) อ.ดร.นันทิ์ เชียงชนะนา	อาจารย์	มหาวิทยาลัยมหิดล
	3) นายประพจน์ ดิษฐเจริญ	นักศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
นักดนตรีไทย ตามอัธยาศัย	1) นางสาวจุฑาทิพย์ เงินบำรุง	นักเรียน	โรงเรียนนครสวรรค์
	2) นายเชมฉัตรพงศ์ เพ็ชรคง	นักเรียน	โรงเรียนนครสวรรค์

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลผู้รับการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้

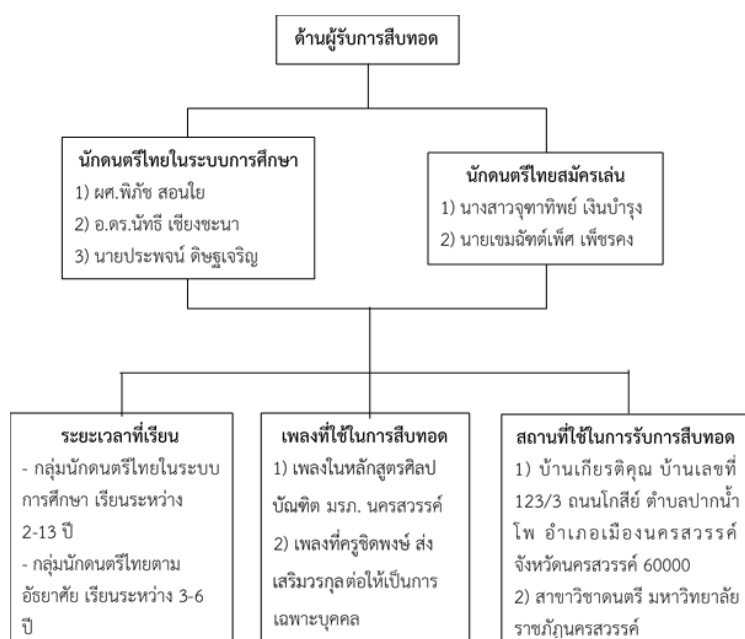
หลักการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล จะใช้หลักในการสืบทอดอย่าง मुखปาฐะ โดยการพำสอน ให้เลียนแบบในลักษณะสืบทอดกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการสืบทอดนั้นจะสืบทอดให้ ตามความสามารถที่เหมาะสมแก่ผู้รับการสืบทอด ในการสืบทอดสำหรับผู้ที่ยังไม่มีประสบการณ์จะต้องผ่าน กระบวนการฝึกพื้นฐานการบรรเลงจะเข้ทั้ง 8 ขั้นตอน จากนั้นจึงสืบทอดเพลงที่สูงขึ้นไปตามลำดับ สำหรับการเข้ารับการสืบทอดจะเข้กับครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ทั้ง 5 คน มีพื้นฐานทักษะการบรรเลงจะเข้ที่แตกต่างกัน 3 ระดับ คือ ระดับดีมาก จำนวน 1 คน ระดับพอใช้ จำนวน 1 คน ระดับน้อยถึงน้อยมาก 3 คน โดยใช้ ระยะเวลาในการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้อยู่ระหว่าง 2 - 18 ปี

เพลงสำหรับการบรรเลงจะเข้ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล แบ่งเพลงที่ใช้ในการสืบทอดออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) เพลงในหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ 2) เพลงที่ ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล สืบทอดให้เท่านั้น โดยแบ่งกลุ่มไว้ 4 ประเภท ได้แก่ เพลงพื้นฐาน เพลงทั่วไป เพลงพิเศษ และเพลงเดี่ยว อีกทั้งยังประสงค์ไปที่ผลงานสร้างสรรค์การประดิษฐ์ทางจะเข้เพลงฉิ่งเพลงมุล่ง ขึ้นเดียว บันไดเสียงเพียงอบน เป็นประการสำคัญ เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะทางที่ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ประพันธ์ขึ้นสำหรับการไล่มือจะเข้เป็นการเฉพาะ

ในกลุ่มนักดนตรีไทยในระบบการศึกษา จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ผู้สืบทอดเพลงตาม หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์นั้น จะใช้การสืบทอดเฉพาะกรณีสำหรับ นายประพจน์ ดิษฐเจริญ เนื่องจากถูกกำหนดสาระการเรียนรู้บทเพลงที่สอดคล้องตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (ม.ค.อ. 2) และ 2) ผู้สืบทอดที่สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาดนตรีไทยจากสถาบัน

อื่น ๆ โดยมีทักษะการบรรเลงจะเข้าผ่านตามเกณฑ์ที่ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล เป็นผู้ประเมิน จากนั้นจึงจะทำการสืบทอดเพลงในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

สถานที่สำหรับใช้ในการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้า ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล มี 2 แห่ง คือ 1) บ้านเกียรติคุณ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 123/3 ถนนโกสีย์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ 6000 โดยใช้พื้นที่บริเวณ ส่วนกลางบ้านด้านหน้าห้องครัวซึ่งเป็นพื้นที่โล่ง สำหรับใช้ในการสืบทอดทักษะจะเข้า และ 2) สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ตั้งอยู่ อาคาร 3 ศูนย์การศึกษาย่านมหาริ ตำบลย่านมหาริ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ 60130 ในการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้าของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ณ บ้านเกียรติคุณ มีลักษณะการสืบทอดคล้ายคลึงขนบโบราณ คือ การให้ผู้รับการสืบทอดมาจำเรียนถึงบ้านพักอาศัย หากมีส่วนที่แตกต่างกันเพียงประการเดียวคือ การให้ผู้รับการสืบทอดมาพำนักอาศัยร่วมชายคาเพื่อการดูแลแต่อย่างใด

แผนภาพที่ 2 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านผู้สืบทอดและผู้รับการสืบทอด

วิธีการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้าของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล มุ่งเน้นการปฏิบัติโดยทำให้ดูเป็นตัวอย่างตั้งแต่เริ่มต้นการสอน เช่น ทำนอง การพันไม้ดีดจะเข้าตามแนวทางของครูนิภา อภัยวงศ์ การวางมือในการกดนมจะเข้า การวางมือในการปิดไม้ดีดจะเข้า เป็นตัวอย่างให้ผู้รับการสืบทอดปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อผู้รับการสืบทอดได้ฝึกทำนองบรรเลงจะเข้า การพันไม้ดีดจะเข้า การวางมือทั้งสองข้างได้สวยงามแล้วนั้น ในขั้นต่อไปจึงให้ผู้รับการสืบทอดฝึกหัดปิดไม้ดีดเข้าและไม้ดีดออกในสายเปล่าของแต่ละสายให้เสมอให้เท่ากัน ฝึกการเดินนิ้วไล่เสียงขึ้นและไล่เสียงลง ฝึกการติดทิงนอย ซึ่งการฝึกพื้นฐานการบรรเลงในขั้นนี้พบว่ามีทั้งหมด 8 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การฝึกติดสายเปล่าสายเอก และสายทุ้ม โดยฝึกการปิดไม้ดีดออกและเข้า ให้มีคุณภาพเสียงที่ปลั่งจำเพาะ ดังเสมอเท่ากันทั้งไม้ดีดออกและเข้า กล่าวคือ ห้ามติดโยก และติดให้มีจังหวะซ้ำเร็วตามสมควร

ขั้นตอนที่ 2 การฝึกเดินนิ้วไล่เสียงขึ้นและลง สายเอกและสายทุ้ม โดยใช้หลักในการเดินนิ้ว คือ หากต้องการเดินเสียงไล่ขึ้นต้องเริ่มด้วยนิ้วนางเรียงไปหานิ้วกลางและนิ้วชี้ หากต้องการเดินเสียงขึ้นไปข้างหน้าอีกให้ใช้นิ้วชี้เดินเสียงไล่ขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ หรือหากต้องการเดินเสียงไล่ลงต้องเริ่มด้วยนิ้วชี้เรียงลงไปหา นิ้วกลางและนิ้วนาง หากต้องการเดินเสียงต่อไปข้างหลังอีกให้ใช้นิ้วนางเดินเสียงไล่ลงต่อไปเรื่อย ๆ

ขั้นตอนที่ 3 การติดไล่เสียงขึ้นและลงเป็นทำนองสั้น ๆ

ขั้นตอนที่ 4 การฝึกติดทิงนอยไล่ขึ้นและลงทีละเสียง โดยใช้นิ้วโป้ง และนิ้วก้อย เมื่อผู้บรรเลงต้องการบรรเลงเสียงทิงด้วยนิ้วโป้งคู่กับนิ้วชี้และนิ้วกลาง ผู้บรรเลงจะต้องใช้เล็บนิ้วโป้งเป็นนิ้วกดเสียงในสายลวด หรือผู้บรรเลงต้องการบรรเลงเสียงทิงด้วยนิ้วก้อยคู่กับนิ้วนาง ผู้บรรเลงจะต้องใช้ปลายนิ้วก้อยในการกดเสียงในสายลวด โดยการไล่เสียงขึ้นและลงให้ติดมีจังหวะซ้ำเร็วตามสมควร

ภาพที่ 2 ลักษณะการใช้เล็บนิ้วโป้งกดสายเพื่อติดทิงนอย แสดงแบบโดยครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล
ที่มา: ผู้วิจัย, 31 สิงหาคม 2559

ขั้นตอนที่ 5 การฝึกติดประยุกต์ ผู้บรรเลงฝึกติดทำนองสั้น ๆ ในแบบฝึกหัดขั้นตอนที่ 3 และขั้นตอนที่ 4 โดยติดให้มีความเร็วตามสมควร

ตัวอย่างที่ 1 การฝึกติดจะเข้ทำนองประยุกต์ (ทำนองไล่ขึ้น)

สายเอก	ม ต ร ม	- - - ม	พ ร ม พ	- - - พ	ช ม พ ช	- - - ช
สายทุ้ม	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
สายลวด	- - - -	- ม - -	- - - -	- พ - -	- - - -	- ช - -
การใช้นิ้ว	ก - น ก	- ป - ก	ช น ก ช	- ป - ช	ช น ก ช	- ป - ช
การใช้ไม้ดีด	อ ข อ ข	- ข - ข	อ ข อ ข	- ข - ข	อ ข อ ข	- ข - ข

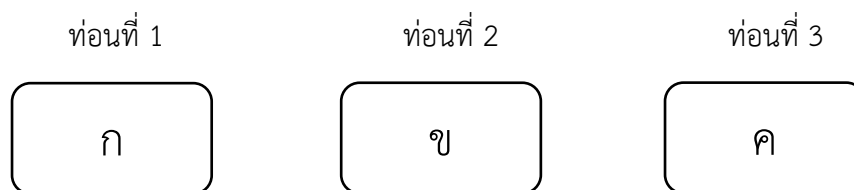
ขั้นตอนที่ 6 การฝึกกรอ ผู้บรรเลงฝึกกรอเสียงยาวและเสียงสั้น ทั้งสายเอกและสายทุ้ม โดยเริ่มการกรอที่ไม้ดีดเข้าและหมดเสียงที่ไม้ดีดเข้าเสมอ ผู้บรรเลงกรอเสียงต่าง ๆ ให้ละเอียดพอประมาณ และได้คุณภาพที่ปลั่งจำเพาะดังเสมอเท่า ๆ กัน

ขั้นตอนที่ 7 การฝึกสลับ ผู้บรรเลงต้องสลับให้ได้ 3 พยางค์เสียง ด้วยไม้ดีดเข้า-ออก-เข้า โดยออกแรงที่ข้อมือสลับด้วยความเร็วคงที่ และต้องได้เสียงที่ตั้งเสมอกันทั้ง 3 พยางค์เสียง

ขั้นตอนที่ 8 ผู้บรรเลงฝึกติดเพลงจะเข้ทางยาว สามชั้น และลาวเสียงเทียน สองชั้น โดยเพลงจะเข้ทางยาว สามชั้น และลาวเสียงเทียน สองชั้น ได้รวบรวมทักษะการบรรเลงจะเข้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่อยู่ในแบบฝึกหัดไว้อย่างครบถ้วน

3. ศึกษาสังคีตลักษณ์ในเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวงกุล

ในส่วนของการสังคีตลักษณ์เพลงฉิ่งมุล่ง ทางครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวงกุล พบว่าอยู่ในทางเสียงเพียงอบน เพื่อใช้สำหรับไ่ร่วมกันเป็นวง ความโดดเด่นของทางครูชิตพงษ์ มีการแปรทำนองได้อย่างสัมพันธ์เหมาะสมกับทำนองหลักได้ดีเยี่ยม อีกทั้งในแต่ละวรรคแต่ละตอนมีการผูกสำนวนกลอนได้อย่างไม่ซ้ำกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลายของทำนอง นอกจากนี้ยังใช้ความเปล่งปลั่งจำเพาะของสายทั้งสามได้อย่างทั่วถึง และปรากฏสำนวนกลอนในแนววิธิขึ้นและลงระคนอยู่ทั่วเพลง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะแก่การใช้ไม้มือ เพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว มีทั้งหมด 3 ท่อน ท่อน 1 มี 4 วรรค ท่อน 2 มี 3 วรรค และท่อน 3 มี 8 วรรค รูปแบบของเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว คือ ก/ข/ค/ จังหวะ จังหวะฉิ่งอัตราจังหวะชั้นเดียว

แผนภาพที่ 3 แสดงคีตลักษณ์วิเคราะห์ของเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า เพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวงกุล ได้มีการใช้เสียงนอกบันไดเสียงคือเสียงฟา และเสียงที ในบางวรรคของทำนองเพลง ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การใช้เสียงนอกบันไดเสียงของเพลงฉิ่งมุล่งนี้ปรากฏในที่ใด มักจะพบว่าสำนวนกลอนในชุดนั้นต้องมีการบรรเลงเรียงเสียง หรือเสียงที่ใกล้ชิดกัน เช่นโน้ตในตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 2 การใช้เสียงนอกบันไดเสียงคือเสียงฟา และเสียงที ในบางวรรคของทำนองเพลง

ทำนองนองหลัก (แบบสองมือ)

- มี รื ดั	- - ซ ซ	- ล - -	- - ซ ล	<u>ท</u> ดั - -	<u>ท</u> ล - -	ซ - ซ ล	- - <u>ท</u> ดั
- ม ร ด	- ซ - -	ม - ซ ม	ร ม - -	- - <u>ท</u> ล	- - ซ ร	- ร - -	ซ ล - -

ทางจะเข้

รื มี รื ดั	ซ <u>ท</u> ล ซ	ม ล ซ ม	<u>ร</u> ม ซ ล	<u>ท</u> ดั ท ล	<u>ท</u> ล ซ ร	ซ ร ซ ล	ซ ล <u>ท</u> ดั
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

จะเห็นได้ว่าเสียงที่นั้นมีการเคลื่อนที่ของเสียงขึ้นไป 1 เสียง แล้วกลับลงมาที่เดิม จากนั้นลงไปอีก 1 เสียง แล้วจึงขึ้นกลับไปที่เดิม หรือทำนองจากห้องที่ 5 พบว่า มีการเคลื่อนที่ของเสียงขึ้นเรียงเสียงไปทีละเสียง คือ เสียงเร ขึ้นไปถึงเสียงโดสูง

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองหลักกับทางจะเข้ ผู้วิจัยพบว่าการแปรทำนองของครุฑิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล มีลักษณะสัมพันธ์ในสำนวนกลอนในวรรณคดีนั้น ๆ และมีการแปรทำนองในลักษณะเรียงเสียงติดกัน หรือไม่ปรากฏกลอนพาด เช่นโน้ตในตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3 การแปรทำนองในลักษณะเรียงเสียงติดกัน

ทำนองหลัก (แบบสองมือ)

- ล - -	ดํ ดํ - รํ	- มํ รํ ดํ	- ล - ช	ดํ ล - -	ช ฟ - -	ม ร - -	ม ฟ ช ล
- ม - ด	- - - ร	- ม ร ด	- ล - ช	- - ช ฟ	- - ม ร	- - ด ร	- - - ล

ทางจะเข้

มํ รํ ดํ ช	ล ท ดํ รํ	ดํ รํ มํ รํ	ดํ ท ล ช	ดํ ล ช ฟ	ช ฟ ม ร	ม ร ด ร	ม ฟ ช ล
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า การแปรทำนองของครุฑิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล มีลักษณะการแปรทำนองอย่างเป็นระบบเรียบร้อย กล่าวคือ มีการเรียงเสียงทั้งเรียงเสียงขึ้น และเรียงเสียงลง มีการแปรทำนองได้ใกล้เคียงสัมพันธ์กับทำนองหลัก มีการผูกสำนวนกลอนลักษณะสำนวนทำ และสำนวนรับ

ตัวอย่างที่ 4 การแปรทำนองในลักษณะการเรียงเสียงขึ้น

มํ รํ ดํ ช	ล ท ดํ รํ	ดํ รํ มํ รํ	ดํ ท ล ช	ดํ ล ช ฟ	ช ฟ ม ร	ม ร ด ร	ม ฟ ช ล
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

จากตัวอย่างการแปรทำนองเพลงฉิ่งมุล่ง ขึ้นเดียว ของครุฑิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ที่แสดงนี้ พบว่าใน ห้องที่ 1 มีการเคลื่อนที่ของเสียงในแนววิถึลงจากเสียงมีสูงไล่ลงมาหาเสียงซอล จากนั้นในห้องที่ 2 มีการบรรเลงเรียงเสียงขึ้นไปทีละเสียงตามลำดับเริ่มตั้งแต่เสียงซอล ไปจนถึงเสียงเรสูง และในห้องที่ 3 มีการบรรเลงเสียงลงเริ่มที่พยางค์ที่ 3 ด้วยเสียงมีสูงไล่ลงมาทีละเสียงจนถึงซอล

ม ี ร ี ด ุ ช	การเคลื่อนที่ของเสียงในวิถึลง
ล ท ด ุ ร ี	การเคลื่อนที่ของเสียงในวิถึขึ้น
ด ุ ร ี ม ี ร ี	การเคลื่อนที่ของเสียงคงที่
ด ุ ท ล ช	การเคลื่อนที่ของเสียงในวิถึลง

ลักษณะสํานวนกลอนนี้จะเห็นได้ว่าการร้อยเรียงอย่างเป็นระบบ คือ เมื่อมีการเคลื่อนที่ของเสียงในแนววิถึขึ้นก็มักมีการเคลื่อนที่ของเสียงในแนววิถึลงมาเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่าสํานวนทําและสํานวนรับอยู่ภายในวรรค กล่าวคือ มีการซ้ำเสียงก่อนจะเริ่มทำนองในพยางค์ต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า อัตลักษณ์ของเพลงฉิ่งโดยทั่วไปแล้วจะปรากฏทำนองที่ไม่ลงจังหวะเต็ม 8 ห้องเพลงในระบบการบันทึกโน้ตเพลงไทย เช่น บางวรรคบางตอนมีเพียง 4 ห้อง หรือ 7 ห้อง จึงทำให้ลักษณะการควบคุมจังหวะนั้นมิใช่ติดจำกัดไม่สามารถนำหน้าทับของกลองมาใช้ได้เหมือนเพลงปกติทั่วไป จึงมีเพียงฉิ่งเท่านั้นที่เป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะย่อย ยกเว้นเพลงฉิ่งแมลงภู่ทองเท่านั้นที่ใช้หน้าทับสองไม้เป็นตัวควบคุมจังหวะหน้าทับ

สรุปและอภิปรายผลการดำเนินการวิเคราะห์

การวิจัยการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้า กรณีศึกษาครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ในส่วนของบริษัท และเนื้อหาเรื่องต่าง ๆ สามารถสรุปถึงผลการวิจัย ได้ดังนี้

ด้านชีวประวัติและผลงาน ความรู้ทางดนตรีที่ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้รับการสืบทอดมาจากครูระติ วิเศษสุระการ และอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน มีทั้งได้รับการสืบทอดโดยตรง และได้ยิน ได้เห็น ได้รู้ ได้ร่วมเหตุการณ์กับครูทุก ๆ ท่านที่ชมรมดนตรีสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สิ่งที่ครูชิตพงษ์ ได้รับครูได้นำมาพัฒนาเข้าสู่กระบวนการ “รู้รับ ปรับใช้ ประสานประโยชน์” ด้วยหลักการและเหตุผล

วัฒนธรรมจะอยู่รอดได้ต้องมีการสืบทอด ครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ได้ทำการสืบทอดให้กับผู้สนใจ โดยการรับเข้าเป็นศิษย์นั้นครูชิตพงษ์ไม่ได้เคร่งครัดอย่างขนบโบราณ หัวใจสำคัญของการสืบทอดของครูชิตพงษ์ คือ การสืบทอดให้ตามความสามารถที่เหมาะสม กล่าวคือ ทักษะความสามารถในการบรรเลงจะเข้าที่มีติดตัวอยู่เป็นพื้นเดิมของผู้รับการสืบทอด ในส่วนของบทเพลงพื้นฐานที่ใช้ในการสืบทอดได้เลือกใช้เพลงจะเข้หางยาว สามชั้น และลาวเสียงเทียน สองชั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วจะพบว่า ในเพลงจะเข้หางยาว สามชั้น นั้น เป็นเพลงทางพื้น เหมาะแก่การฝึกติดเข้าและติดออกให้ไม่ติดดั่งเสมอกันซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของนักจะเข้

ส่วนการประพันธ์ทางเพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว พบว่าท่อน 1 มี 4 วรรค ท่อน 2 มี 3 วรรค และท่อน 3 มี 8 วรรค ซึ่งในแต่ละวรรคทำนองครูชิตพงษ์ ได้คิดผูกสํานวนกลอนไว้อย่างเรียบร้อยโดยไม่ซ้ำกันทั้งสองรอบ ด้วยที่เพลงฉิ่งมุล่ง ชั้นเดียว เป็นเพลงประเภทเพลงฉิ่ง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือบางทำนองเหมือนจะไม่ลงจังหวะเป็นห้องคู่อย่างในระบบการบันทึกโน้ตเพลงไทย จึงเป็นเหตุให้เพลงจำพวกเพลงฉิ่งจึงไม่มีกลองมาตีประกอบจังหวะ ยกเว้นเพลงฉิ่งแมลงภู่ทอง อย่างไรก็ตามครูชิตพงษ์ ได้เรียงร้อยสํานวนกลอนไว้อย่างน่าฟังอีกทั้งยังเหมาะแก่การใช้โล่มีอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการสืบทอดทักษะการบรรเลงจะเข้ ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ผู้วิจัยเสนอแนะในเรื่องของการเป็นครูช่างจะเข้ ของครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ด้วยอุปนิสัยของครูชิตพงษ์ เป็นผู้ที่ใส่ใจในเรื่องของคุณภาพเสียงของจะเข้ จึงทำให้ครูชิตพงษ์ เป็นผู้ที่มีความรู้ในงานช่าง อาทิ แต่งเสียงจะเข้ ตั้งนมจะเข้ เป็นต้น

อีกทั้งในปัจจุบันการหาซื้อจะเข้ที่มีคุณภาพเสียงที่ดีนั้นหายาก ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าควรมีนักวิจัยได้ศึกษาในเรื่องช่างจะเข้ กรณีศึกษาครูชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล ซึ่งหากไม่มีการรวบรวมเป็นข้อมูลศึกษาวิจัย และเก็บเป็นหลักฐานไว้เพื่อการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาชีพดนตรีไทย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

รายการอ้างอิง

ชิตพงษ์ ส่งเสริมวรกุล. อาจารย์พิเศษประจำสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 2559. "สัมภาษณ์." 3 พฤษภาคม.

_____. อาจารย์พิเศษประจำสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 2559. "สัมภาษณ์." 4 กรกฎาคม.

_____. 2518. *บันทึกส่วนบุคคล*. 5 กันยายน.

พิชิต ชัยเสรี. 2557. *การประพันธ์เพลงไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยา ศักยานันท์. "ครูกุล สถาบันการศึกษาของอินเดียสมัยโบราณ." *วารสารมนุษยศาสตร์* 18, 2(กรกฎาคม - ธันวาคม 2554): 1-16.